

ИНСТИТУЦИИ И СТРУКТУРИ ИЗВЪН НАЦИОНАЛНАТА ЗДРАВНА СИСТЕМА СВЪРЗАНИ С ОПАЗВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНОТО ЗДРАВЕ В БЪЛГАРИЯ

Валентина Александрова-Калева, Дуйгу Танер, Веселка Маринова

УС „Инспектор обществено здраве“, Медицински колеж,
Медицински университет – Варна

INSTITUTIONS AND STRUCTURES OUTSIDE THE NATIONAL HEALTH SYSTEM RELATED TO THE PROTECTION OF PUBLIC HEALTH IN BULGARIA

Valentina Alexandrova-Kaleva, Duygu Taner, Veselka Marinova

TS Public Health Inspector, Medical College, Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

Отговорността на държавата за опазване на общественото здраве (ОЗ) изисква управляващите във всички сектори да оценяват и предвиждат въздействията на своите политики върху здравето на хората. В България държавната здравна политика се ръководи и осъществява от Министерския съвет, тъй като в нея се включват структури на различни министерства.

Целта на проучването е да се направи общ преглед и анализ на различните структури извън Националната здравна система (НЗС), които пряко или косвено осъществяват контролни дейности и предоставят услуги за превенция и опазване на общественото здраве на национално, регионално и локално ниво.

Материали и методи: Използван е документален метод, чрез който е извършен анализ на нормативната уредба в страната, относно дейността на институциите и организациите, осъществяващи дейности по опазване, укрепване и контрол на ОЗ. За всяка институция са представени накратко: историческо развитие, организационна структура и обхват на основните функции.

Резултати и дискусия: В анализа са включени институции и организации към министерствата на: земеделието и храните, околната среда и водите, труда и социалната политика, регионалното развитие и благоустройството, вътрешните работи, икономиката и Министерството на отбраната. Резултатите показват, че в България е създадена широка мрежа от институции извън НЗС, които осъществяват кон-

ABSTRACT

The state's responsibility to protect public health (PH) requires policymakers in all sectors to assess and anticipate the impacts of their policies on people's health. In Bulgaria, the state health policy is guided and implemented by the Council of Ministers, as it encompasses structures from various ministries.

The aim of the study is to provide an overview and analysis of the various structures outside the National Health System, which directly or indirectly carry out control activities and provide services for the prevention and protection of public health at the national, regional, and local levels.

Materials and Methods: A documentary method was used to analyze the legal framework in the country regarding the activities of institutions and organizations engaged in the protection, strengthening, and control of public health. For each institution, the study briefly presents the most recent historical developments, organizational structure, and scope of main functions.

Results and Discussion: The analysis includes institutions and organizations under the Ministries of: Agriculture and Food, Environment and Water, Labor and Social Policy, Regional Development and Public Works, as well as the Ministry of Interior, Ministry of Economy, and Ministry of Defense. The results show that a wide network of institutions outside the National Health System has been established in Bulgaria, conducting control and preventive activities related to the protection and preservation of public health at the national and regional levels. However, there is still relatively weak participation of non-governmental and municipal structures

тролни и превантивни дейности, свързани със защита и опазване на общественото здраве на национално и регионално ниво. Все още се наблюдава сравнително слабо участие на неправителствени и общински структури и организации, пряко ангажирани с проблемите на ОЗ на локално ниво. Липсва информация и оценка за качеството и ефективността на междусекторното взаимодействие и сътрудничество при отделните структури и за нивото на тяхната координация при решаване на възникнали сложни случаи и проблеми свързани с опазване здравето на населението.

Ключови думи: институции, организации, национална здравна система, общественото здраве

УВОД

Опазване здравето на гражданите като състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие е национален приоритет и се гарантира от целия държавен апарат (11).

Държавата носи отговорност за здравето на гражданите и е необходимо да оценява въздействията върху здравето при разработването на своите политики на всички нива. Подходът „Здраве във всички политики“ цели подобряване на благосъстоянието, тъй като здравната система сама не може да се справи с всички социални, екологични фактори и детерминанти на здравето (18).

Националната здравна система (НЗС) изпълнява основни функции за опазване здравето на хората, свързани с профилактика, лечение и рехабилитация. Тя включва лечебни (ЛЗ) и здравни заведения, както и държавни и общински органи на управление и контрол (6).

Лечебните заведения са структури, които осъществяват диагностика, лечение и рехабилитация. Те се делят на ЛЗ за извънболнична и болнична помощ и други (10).

Здравните заведения са структури обособени на: 1. На национално ниво това са националните центрове по проблемите на общественото здраве, които се определят и като второстепенни разпоредители към Министерството на здравеопазването (Национален център по общественото здраве и анализи; Национален център по заразни и паразитни болести; Изпълнителна агенция „Медицински надзор“ и Изпълнителна агенция по лекарствата, Национална експертна лекарска комисия) (14); 2. На регионално ниво са 28 регионални здравни инспекции (РЗИ); 3. На локал-

and organizations directly addressing public health issues at the local level. Furthermore, there is a lack of information and evaluation regarding the quality and effectiveness of inter-sectoral interaction and cooperation among individual structures, as well as their coordination in solving complex cases and issues related to the protection of the population's health.

Keywords: institutions, organizations, National Health System, public health

но ниво са здравни кабинети в детски градини, училища и центрове за социални и интегрирани здравно-социални услуги; 4. Оптики; 5. Аптеки и дрогерии и др. (6,11).

В страната има множество институции, отговорни за опазване на общественото здраве, както и други организации, чиито дейности съответстват на определението за здраве на Световната здравна организация (СЗО). Тези организации действат на национално, регионално и локално ниво. Тук се включват и частни структури и неправителствени организации. За осъществяването на ефективна държавна здравна политика важно условие е в изпълнението ѝ да бъдат ангажирани всички обществени сектори, а не само здравната система. Синхронизацията на дейността на различните нива на управление между министерствата, институциите и гражданското общество е от ключово значение за постигане на поставените цели и подобряване на ОЗ (17).

Целта на настоящото проучване е да направи общ преглед и да представи цялостна и задълбочена картина на различните структури извън Националната здравна система, които пряко или косвено осъществяват контролни функции или предоставят услуги за превенция и опазване на общественото здраве в България на национално, регионално и локално ниво.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Институциите, включени в анализа, отговарят на две основни изисквания: 1. Ясно да е посочена отговорността за общественото здраве в официалните наредби; 2. Ако първото не е изпълнено, то е важно да има съвместимост на функциите и дейностите с определението за об-

щественно здравеопазване според Световната здравна организация (СЗО). Това включва: надзор и оценка на общественото здраве, идентифициране на здравните проблеми, законодателство за защита на здравето, профилактика на болестите, промоция на здравето, оценка на услугите, научни изследвания, политика, готовност за справяне при кризисни ситуации и осигуряване на човешки ресурси (26,17).

За всяка институция е предоставена информация за историческото ѝ развитие, организационната структура и основните функции, които осъществява.

Използван е документален метод за анализ на нормативната уредба, свързана с опазване и контрол на общественото здраве. Разгледани са 6 закона, 6 правилника, 4 постановления, наредби и други.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Разгледаните институции и организации, свързани с опазване на общественото здраве, които са извън юрисдикцията на Министерството на здравеопазването и Националната здравна система, в обобщен вид са представени в табл. 1.

Към Министерството на земеделието и храните на национално ниво това са Българска агенция по безопасност на храните (БАБХ) и Центърът за оценка на риска по хранителната верига. БАБХ е създадена през 2011 г. и е наследник на Държавната ветеринарномедицинска служба и областните структури на бившите отдели за контрол на храните в РЗИ. Отговаря за оценка на съответствието и качеството на храните, като прилага европейски стандарти за безопасност. Тя контролира качеството на храните, хранителните добавки, напитките, зърното, фитосанитарната дейност, продуктите за растителна защита, торовете и ветеринарномедицинската дейност (27). Основните поделения на БАБХ са 28 областни дирекции по безопасност на храните (ОДБХ), които осъществяват дейностите на регионално ниво. В специализираната администрация влизат дирекциите: Растителна защита и контрол на качеството на пресните плодове и зеленчуци; Вътрешен одит; Верификация на официалния контрол; Контрол на храните; Граничен контрол, Здравеопазване и хуманно отношение към животните; Контрол на ветеринарномедицински продукти; Лаборатория (1).

На локално ниво всеки производител или търговец на храни е длъжен да осигури екип или лице, които да следят за правилното функцио-

ниране на системата за анализ и контрол на критичните точки при производството, преработката или дистрибуцията на храни (9).

Изпълнителната агенция по околна среда (ИАОС) е администрация към Министерството на околната среда и водите и осъществява ръководни, координационни и информационни функции относно контрола и опазване на околната среда в България. Началото е поставено през 1929 г., когато се създава Съюз за защита на родната природа и през 1936 г. Наредба-закон за защита на природата в България. Следват през 1960 г. - Служба по защита на природата към Комитета по горите и горската промишленост; 1972 г. - Районна инспекция по горите и опазване на природната среда към Министерството по горите и опазване на природната среда; 1976 г. - Комитет по опазване на природната среда при Министерския съвет; и 1991 г. - Районни инспекции по опазване на природната среда (25).

Сега ИАОСВ осъществява национален и регионален мониторинг на: атмосферния въздух, води, земи и почви, гори и защитени територии, биологично разнообразие, радиобиологичен контрол и мониторинг на шума (11). Агенцията проектира и управлява Националната система за мониторинг на околната среда и на постъпилата информация за състоянието на компонентите и факторите на околната среда. Тя е национален координационен център към Европейската агенция по околна среда. Специализираната администрация е обособена в три дирекции: Главна дирекция „Лабораторно-аналитична дейност“ с 15 териториални звена; Дирекции „Мониторинг и оценка на околната среда“ и „Разрешителни режими“ (29).

Структури към МОСВ на регионално ниво са регионални инспекции по околна среда и води (РИОСВ) и 4 басейнови дирекции. РИОСВ осигуряват провеждането на държавната политика по опазване на околната среда в 15 региона на страната. Дейността им е организирана в две специализирани дирекции: „Контрол на околната среда“ и „Превантивна дейност“. РИОСВ имат регулиращи, информационни и контролни функции (25).

Четири басейнови дирекции в Плевен, Варна, Пловдив и Благоевград са създадени през 2002 г. (25) и разработват, актуализират и прилагат планове за управление на речните басейни, за управление на риска от наводнения и следват морска стратегия. Също стопанисват минералните води, участват в провеждането на мониторинга на водите, обобщават и анализират данни-

Табл. 1. Организации, осъществяващи функции за профилактика, надзор и опазване на ОЗ в България извън Националната здравна система

Министерство	СТРУКТУРИ			
	Национални	Регионални	На локално ниво	Частни и НПО организации
Министерство на земеделието и храните	Възпартска агенция по безопасност на храните - централно управление	28 областни дирекции по безопасност на храните	Вътрешно-ведомствен контрол (хасеп-екип) в обекти за производство и търговия с храни	Външни одитори и сертифициращи организации
	Център за оценка на риска по хранителната верига			
Министерство на околната среда и водите	Изпълнителна агенция по околна среда и води	15 регионални инспекции по околна среда и води; 15 териториални звена за Лабораторно-аналитична дейност		
		4 басейнови дирекции		
Министерство на труда и социалната политика	Изпълнителна агенция "Главна инспекция по труда"	28 териториални дирекции "Инспекция на труда"	Орган „Здравословни и безопасни условия на труд в произв. предприятия“	Служби по трудова медицина
	Фонд "Условия на труд"			
Министерство на регионалното развитие и благоустройството	Централно управление Дирекция "Национален строителен контрол"	28 регионални дирекции за национален и строителен контрол	Дирекции към общинската администрация за архитектура и благоустройство	Консултанти и фирми за строителен надзор
	Главна дирекция "Пожарна безопасност и защита на населението"	28 регионални служби за пожарна безопасност и защита на населението		
Министерство на външните работи	Медицинският институт на МВР	28 медицински служби		
Министерство на икономиката	Комисия за защита на потребителите	6 регионални дирекции за защита на потребителите	Звена за защита на потребителите към общинската администрация	Сдружения за защита интересите на потребителите
Министерство на отбраната	Военно-медицинска академия - Научно-приложен център по военна епидемиология и хигиена	отделения по "Превантивна медицина" към ВМА в София, Плевен, Варна, Сливен и Пловдив		

те, определят естествените и разполагаемите ресурси на подземните водни тела и учредяват санитарно-охранителни зони около съоръженията за водоснабдяване, издават разрешения за водоземане и за ползване на водните обекти (15). Специализираната администрация е организирана в 2 дирекции: „Планове и разрешителни“ и „Контрол“ (22).

Изпълнителната агенция „Главна инспекция по труда“ (ИА ГИТ) функционира към Министерството на труда и социалната политика. В периода 1907–1947 г. е създаден първообразът на днешната Инспекция по труда в България. Първият закон за безопасността и хигиената на труда е приет през 1917 г., по-късно през 1951 г. Кодекс на труда, който определя като основен административен орган Българските профсъюзи; а от 1967 г. тези дейности се осъществяват от бившите Хигиенно-епидемиологични инспекции (сега РЗИ) до 1991 г., когато е създадена Държавна инспекция по труда към Министерството на труда и социалната политика и през 2000 г. Изпълнителната агенция „Главна инспекция по труда“ (ИА ГИТ) (12). Агенцията осигурява контрол върху спазването на трудовото законодателство и предлага съвети за здравословни и безопасни условия на труд. Тя е структурирана в обща и специализирана администрация с централно управление. Специализираната администрация включва три дирекции: „Правно осигуряване на инспекционната дейност“, „Международна трудова миграция“ и Главна дирекция „Инспектиране на труда“ с 28 териториални дирекции „Инспекция на труда“ в цялата страна (28).

Към МТСП през 2019 г. е създаден Фонд „Условия на труд“ със задача да финансира дейности и мероприятия за подобряване на условията на труд, в съответствие с действащото законодателство на страната по програма приета от Националния съвет по условия на труд (30).

Освен държавни структури в България съществуват и търговски дружества с дейност в областта на здравословните и безопасни условия на труд. Такива са службите по трудова медицина (СТМ). Първите СТМ стартират дейността си от януари 1998 г., когато Законът за здравословни и безопасни условия на труд (ЗЗБУТ) задължава всички работодатели да осигуряват обслужване на своите работници и служители от регистрирани СТМ. Те извършват анализ на здравното състояние и оценка на риска за здравето и безопасността на работниците (7). СТМ имат предимно превантивни и консултантски функции (16).

В Министерството на регионалното развитие и благоустройството Дирекцията за национален строителен контрол (ДНСК) следи за законосъобразността на строителството през всички етапи - проектиране, строителство и разрешаване ползването на строежите (3). Създадена е през 1963 г. като Главна инспекция за държавен технически контрол по строителството, след редица структурни промени от 1998 г. е Дирекция за национален строителен контрол (4).

ДНСК упражнява контрол по спазването на Закона за устройство на територията и в процеса на проектирането и строителството, в т.ч. влягането на качествени строителни материали и изделия, обследва и документира аварията в строителството. Също следи за законосъобразността на изпълнението и ползването на строежите от първа, втора и трета категория и на издадените строителни книжа за всички категории строежи, както и на действията на общинските администрации и на участниците в инвестиционния процес.

Специализираната администрация в Централното управление е организирана в две дирекции: Главна дирекция „Строителен контрол“ и Дирекция „Въвеждане в експлоатация и консултанти“. На регионално ниво строителният контрол се осъществява от 28 регионални дирекции за национален и строителен контрол във всички области на страната (3).

Дейностите свързани с контрола в процеса на строителството на обектите от четвърта, пета и шеста категория на локално ниво се осъществяват от общинската администрация. В община Варна например тези функции се изпълняват от дирекциите „Архитектура, градоустройство и устройствено планиране“ (19) и „Инженерна инфраструктура и благоустройство“ (20).

Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ е структура към Министерството на вътрешните работи (МВР). Пожарното дело в България има богата история. Първите пожарни команди са създадени веднага след Освобождението през 1878 г. в София, Пловдив и Варна, а през 1879 г. и в други градове. В началото се разчита на доброволни дружини. След поредица от реформи и законодателни промени през 1997 г. на Национална служба „Пожарна и аварийна безопасност“ се възлагат функции по осъществяване на аварийно-спасителна дейност и оказване на първа помощ на пострадали и транспортирането им до болнични заведения. През 2010 г. е създадена Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ (ГД

ПБЗН), включваща и ресурса на „Гражданска защита“ (2).

Основните направления на дейностите са: пожарогасителна, спасителна, набиране на доброволни формирования, държавен противопожарен контрол, превантивна дейност, контрол по спазване на Закона за защита при бедствия, оценяване на съответствието на продукти, изпитателна, експертна, информационно-аналитична дейности и др. Тези функции се осъществяват от Главна дирекция „ПБЗН“ и 28 регионални дирекции. На локално ниво в по-малките населени места и общини противопожарната и аварийната безопасност се извършва от районни служби за пожарна безопасност и защита на населението (2).

Друга малко известна структура към МВР с превантивни функции по отношение на опазване на ОЗ е Медицинският институт на МВР. Той е лечебно заведение, научноизследователски и научноприложен институт за осъществяване на дейностите по здравеопазване в МВР (8). Към Медицинския институт на МВР функционират медицински служби, които освен за осигуряване на първична извънболнична медицинска помощ на служителите имат здравнопрофилактична, научноизследователска, научноприложна, методическа и учебна дейност. В тези дейности се включват противоепидемиологична защита и контрол на хранителни и нехранителни ведомствени обекти към МВР (24).

Комисия за защита на потребителите (КЗП) е създадена към Министерството на икономиката и е орган по надзор на пазара. Комисията осъществява контрол за изпълнението на разпоредбите, предвидени в Закона за защита на потребителите, спазване на изискванията включени в основните регламенти на Европейския съюз, касаещи общата безопасност на предоставените стоки и услуги. Основните контролни дейности са насочени към предоставянето на право на информация за стоките и услугите; право на защита срещу рискове от придобиването на стоки и услуги, които могат да застрашат живота, здравето или имуществото на потребителите и право на обезщетение за вреди, причинени от дефект на стоки и услуги (5).

Специализираната администрация на КЗП се състои от две дирекции: Главна дирекция „Контрол на пазара“ и Дирекция „Защита на потребителите при продажби от разстояние“. Към Главната дирекция са обособени 6 регионални в градовете София, Русе, Бургас, Варна, Монтана и Пловдив (13).

Към Министерството на отбраната институцията с дейности по опазване и контрол на здравето на военнослужещите е Военномедицинската академия (ВМА) в София. Основната структура, свързана с тези дейности, е Научноприложният център по военна епидемиология и хигиена. Центърът провежда здравен, хигиенен и противоепидемичен контрол, включително дезинфекция, дезинсекция и дератизация, контрол върху заразните заболявания, лабораторни изследвания, трудовомедицинско обслужване, анализ на хранителни продукти и микробиологични изследвания. На регионално ниво в петте болници на ВМА в София, Плевен, Варна, Сливен и Пловдив функционират отделения по превантивна медицина, които изпълняват тези дейности (23).

Така извършеният анализ представя основните институции и контролни дейности, свързани с опазване на здравето и живота на населението в България, който вероятно не е изчерпателен.

За опазване на общественото здраве е важно институциите да действат координирано и последователно. Националната здравна стратегия 2014–2020 г. акцентира на развитието на междусекторни стратегии и избягване на изолирани кампании. Основните насоки включват поддържане на комуникацията и обмена на данни на национално и международно ниво, оценка на здравните рискове при инвестиции и предотвратяване на рисковете от факторите на околната среда. Тези мерки са ключови за устойчиво подобряване на здравето на населението (17).

Новата Национална стратегия до 2030 г. се фокусира върху два основни приоритета: изграждане на по-здрава нация и развитие на среда, подкрепяща здравето през целия живот. Първият приоритет включва насърчаване на здравословния начин на живот и сътрудничество с браншови организации и производители на храни. Вторият се отнася до подобряване на околната среда чрез мониторинг на факторите на околната среда. Стратегията отново предвижда ефективно междусекторно сътрудничество и включване на всички държавни органи и структури от неправителствения сектор чрез използване на подхода „Здраве във всички политики“, съответстващ на стратегията на Европейския парламент (18).

Централата на СЗО и Регионалният офис за Европа са разработили инструментариум за самооценка на ефективността в 10 основни области на общественото здравеопазване. Инструментът оценява качеството на здравните услуги, включително превенцията на заболяванията и про-

моцията на здравето и идентифицира слабостите в управлението. Той насърчава хоризонтално-то лидерство и участие на политици от различни сектори, граждани и неправителствени организации. Резултатите от оценките трябва да водят до подобрене на политиката, управлението и предоставянето на ресурси за повишаване на ефективността на дейностите (31). Доколко тези стандарти за самооценка се прилагат от институциите в България и доколко добре изградено и организирано е междусекторното сътрудничество, е проблем, който изисква допълнителни проучвания и анализи, тъй като в момента такава общественопредоставена информация от официалните власти липсва.

ИЗВОДИ

В България са създадени множество институции извън Националната здравна система, които осъществяват контролни и превантивни дейности, свързани със защита и опазване на здравето и живота на населението на национално и регионално ниво. Все още се наблюдава сравнително ниско участие на неправителствени и общински структури и организации на локално ниво, пряко ангажирани с проблемите на ОЗ.

Липсва информация и оценка на качеството и ефективността на междусекторното взаимодействие между отделните институции и организации и за нивото на координация между тях, които са с ключово значение при аварии и решаване на наболените въпроси, свързани с опазване на общественото здраве.

ЛИТЕРАТУРА

1. Българска агенция по безопасност на храните. Достъпен от: <https://bfsa.egov.bg/wps/portal/bfsa-web/home>
2. Главна дирекция "Пожарна безопасност и защита на населението. Достъпен от: <https://www.mvr.bg/gdpbn>
3. Дирекцията за национален строителен контрол. Достъпен от: <https://www.dnsk.mrrb.government.bg/>
4. Държавен архив. Варна, фонд № 834.
5. Закон за защита на потребителите от 2005г. Държавен вестник. 99/2005.
6. Закон за здравето от 2004 г. Държавен вестник. 70/2004. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135489147>
7. Закон за здравословни и безопасни условия на труд от 1997 г. Държавен вестник 124/1997.
8. Закон за Министерството на вътрешните работи от 2014 г. Държавен вестник 53/2014.
9. Закон за храните от 2020 г. Държавен вестник 52/2020.
10. Закон за лечебните заведения от 1999 г. Държавен вестник 62/1999 г. (цитат от 8.07.2024 г.). Достъпно от: <https://lex.bg/laws/ldoc/2134670848>
11. Иванова Л.И., Въткова А.В., Попова Р.П. Държавен здравен контрол - принципи, задачи, структури. Хигиенно нормиране. Хигиена и хранене. София: Св. Климент Охридски; 2015. с. 21.
12. Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“. Достъпно от: <https://www.gli.government.bg/bg>
13. Комисия за защита на потребителите. Достъпно от: <https://kzp.bg/specializirana-administraciya>
14. Министерство на здравеопазването. Второстепенни разпоредители. София. 2024. Достъпно от: <http://www.mh.government.bg/bg/ministerstvo/vtorostepenni-razporediteli>
15. Министерство на околната среда и водите. Достъпно от: <https://www.moew.government.bg/bg/kontakti/basejnovi-direkcii/>
16. Наредба № 3 за условията и реда за осъществяване дейността на службите по трудова медицина от 2008 г. Държавен вестник. 14/2008. Достъпно от: <https://www.gli.government.bg/bg/node/9584>
17. Национална здравна стратегия 2014 – 2020 г. достъпно от: <https://www.parliament.bg/pub/cW/20151120030041NZS-2020.pdf>
18. Национална здравна стратегия до 2030 г. Достъпно от: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1604>
19. Община Варна. Достъпно от: <https://www.varna.bg/bg/86>
20. Община Варна. Достъпно от: <https://www.varna.bg/bg/87>
21. Постановление № 279/14.10.2020 г. за изменение и допълнение на Устройствен правилник на Българската агенция по безопасност на храните. Държавен вестник. 90/2020.
22. Правилник за дейността и организацията на работа и състава на басейновите дирекции от 2011 г. Държавен вестник. 7/2011.
23. Правилник за устройството и дейността на Военномедицинската академия от 2018 г. Държавен вестник. 107/2018.
24. Правилник за устройството, дейността и структурата на медицинския институт на Министерството на вътрешните работи от 2011 г. Държавен вестник. 57/2011.

25. Регионална инспекция по околна среда и води Варна. Достъпно от: <https://riosv-varna.bg/riosv-varna/istoriya/>
26. Тошева Я. Професионалното общуване на инспектора по общественото здраве – възможности за оптимизиране. Докторска дисертация. Медицински университет Варна. 2021.
27. Устройствен правилник на българската агенция по безопасност на храните. Постановление на МС.35/2011. Достъпно от: <https://bfsa.egov.bg/wps/portal/bfsa-web/about.bfsa/administration/organizational.rules.bfsa>
28. Устройствен правилник на Изпълнителна агенция «Главна Инспекция по труда». Постановление на МС. 313/2022 . Държавен вестник. 81/2022. Достъпен от: <https://www.gli.government.bg/bg/node/4871>
29. Устройствен правилник на Изпълнителната Агенция по околна среда. Постановление на МС 331/2022. Държавен вестник. 84/2022. Достъпно от: <https://www.moew.government.bg/bg/ustrojstven-pravilnik-na-izpulnitelnata-agenciya-po-okolna-sreda/>
30. Фонд «Условия на труд». Достъпно от: <https://www.mlsp.government.bg/fond-usloviya-na-trud>
31. Self-assessment tool for the evaluation of essential public health operations in the WHO European Region, World Health Organization 2015.
32. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/bg/sheet/49/public-health>

Валентина Александрова-Калева
Медицински колеж
бул. „Цар Освободител“ 84
Варна, 9000
e-mail: asistentaleksandrova@gmail.com